

Elena Ferrante: Loistava ystäväni

Kasvun vuodet MARJATTA RIPSALUOMA (7.5.2016)

On ilmestynyt kirja, joka kertoo Napolista, mutta jonka tarina tuntuu tämän suomalaisen naisen mielestä tutulta. Kirja on italialaisen naisen kirjoittama. Kirjailija elää, mutta nimi on keksitty. Kirjailija ei anna juuri haastatteluja.

Loistava ystäväni on Elena Ferranten napolilaissarjan ensimmäinen suomeksi ilmestynyt opus. Häneltä on aiemmin suomennettu *Hylkäämisen päivät* (2004) ja *Amalian rakkaus* (2005).

Suomennos on italian kielestä, mistä voi ehkä olla kiitollinen, englanniksi kirjasarja on jo ilmestynyt. Ferranten romaanisarjan neljä osaa ovat ilmestyneet peräkkäisinä vuosina vuodesta 2011.

Tärkeätä on se, että kirjasarja [tuntuu olevan naisen kirjoittama](#).

Maailmankirjallisuus tuntee paljon nuorten miesten kasvukertomuksia. Naisten kasvamiseen on ollut vähemmän syytä kiinnittää huomiota. Naiset ovat kyllä tärkeitä romaanihenkilöitä myös miesten kirjoittamina, mutta on mahdollista, että miehet eivät ymmärrä naisten sielunelämää. Tämä voi olla yksinkertaistus, mutta siltä tuntuu oikeassa elämässä aika usein.

Minusta tuntuu siltä, että Eurooppa on saanut uuden lahjakkaan naiskirjailijan. Toivoisin todella että tätä ei tarvitsisi painottaa. Mutta kyllä pitää. Tarkoitan siis että toivon ettei tarvitsisi puhua nimenomaan naisesta, joka kirjoittaa.

Kirjoittavia naisia on ollut aina, mutta heitä ei juuri mainita kirjallisuushistoriassa. Heitä on todennäköisesti ollut vähemmän kuin miehiä.

Euroopan naisten kasvutarinoita, siis fiktiivisiä (kyseessä tuntuu olevan romaani), ei ole joitakin omaelämäkertoja lukuun ottamatta ilmestynyt kovin monta. Tässä on mietittävä vertauskohtia. Ehkä niitä vielä löytyy.

Lisäksi tässä kirjassa tärkeä henkilö on Napolin kaupunki. Aivan kirjan alussa kerrotaan kirjassa käsiteltävät perheet ja niiden jäsenet. Perheiden lista on tärkeä, sitä on vilkuiltava alusta lähtien.

Ystävyys

Koska olen nainen on puhuttava ystävydestä naisten kesken. Sillä on tärkeä osa jokaisen naisen kasvussa. Äiti ei kovin usein ole ystävä eikä tietenkään tarpeeksi samanlainen oman ikäpolven naisystävän kanssa. Sisar ei varsinkaan ole ystävä, sisarten osa on kilpailu ja se on raivokasta ja kaikin puolin ikävää, vaikka ehkä jossain on läheisiäkin siskoja. Serkkulikka jo voi olla ystävä, mutta edellyttää sitä, ettei asuta naapurissa. Lähinaapurustossa serkusta voi kehittyä yksi jäsen lisää "suku-on-paras"-porukkaan, joka pienentää liikkumavapautta. Naisen/tytön pienempi liikkumisoikeus ei ole pelkästään italialainen tai napolilainen ilmiö.

Ystävyysydin on luultavasti salaisuuksissa jotka voi jakaa. Ystävyys edellyttää oikeata ja kestävää lojaalisuutta.

Ystävyys on särkyvää lajia. Luulen että se johtuu siitä, että se perustuu symbioosiin, joka edellyttää tasapainoa. Kumpikin ääneensä lausumattakin tahtoo toiselle parasta. Kumpikin taistelee toisen puolesta vaikeissa tilanteissa. Minusta ystävyys on eri lajia suhde kuin rakkaus, joka perustuu ehkä enemmän tunteisiin kuin ystävyys, jonka laatu saattaa olla eettisempi ja sillä tavalla ehkä rationaalisempi. Eettisyys on rationaalista ja rehellisyys lopulta kannattaa.

Napolissa ovat perheet yhteisön tärkein osa. Ajattelin ensin kirjan saatuaani että pitääkö minun todella tarkistaa perheiden jäsenten nimiä, jotka ovat kirjan alussa. Kyllä pitää. Perheet ovat Napolin köyhällä alueella ja jokainen perhe on kovasti erilainen. Erilaisuus hiertää ja aina välillä syntyy kiivaita yhteenottoja, yleensä tappelijat ovat miehiä ja erityisesti nuoria miehiä, mutta alkusyy voi hyvin olla jonkun perheen tytär tai perheenäiti. Täältä kaukaa nähtynä ristiriidat ja konfliktit tuntuvat omituisilta, mutta jos mukana on camorran jäsen, siitä tulee jo yksi sytyke eripuraan. Camorran jäseniä kohtaan ei hyökätä, mutta perheet keksivät tapoja välttää suoraa osallistumista konflikteihin.

Camorralaisesta ei voi koskaan olla varma. Sen lisäksi kirjassa puhutaan natsifasisteista ja monarkisteista, joten ihmisten ja perheiden poliittinen menneisyys vaikuttaa kaupunginosan nykyisyydessä.

Mutta kun perheitä ajattelee, näkyy että väriläiskät lisäävät myös elämäniloa. Ystävysten elämä olisi tylsää ilman kaikkea draamaa mitä naapurusto antaa aivan ilmaiseksi seurattavaksi. Ja monet draamat syntyvät rakkauksista, joita leimahtelee siellä täällä.

Perheiden elämä perustuu sääntöihin. Italiassa kirkolla on suuri voima perheiden elämässä. Lapset kasvavat yhteisön moraaliin, niin eettisiin kuin moraalisiinkin. Ferrante kirjoittaa kirkosta kaikkialla läsnä olevasta itsestään selvästä instituutiosta. Sitä ei juuri kyseenalaisteta. Tässä kirjassa siitä on kyllä näkyvissä aavistus, siis kyseenalaistamisesta.

Tavallisen nuorenmiehen käyttäytyminen on sekä seksististä että muuten vain ylimielistä, mutta camorra tarkoittaa valtaa. Tytöt niin kuin tämän kirjan ystävykset Lila ja Lenù yrittävät katsoa kenen kanssa lähtevät kävelyille ulos, ettei tule riitaa. Miehet tappelevat aivan oikeasti, varsinkin nuoret miehet olivat hirvittävän äkkipikaisia ja heillä tuntui olevan selvä käsitys reviirinsä rajoista. Sisäpuolelle jäivät perheiden naiset.

Koska tämä on vasta ensimmäinen Napoli-kirjasarja, niin tulee olemaan kiinnostavaa nähdä, saapuuko kaupunginosaan vapaamielisempi ja rauhallisempi aikakausi.

Koulutus ja muu initiaatio

Perheiden nuorisosta läheskään kaikki eivät saa käydä koulua niin paljon kuin olisivat halunneet tai voineet. Kirjan työläiskaupunginosan lapset käyvät kansakoululta vaikuttavan koulun, mutta muu koulutus on harvinaisempaa. Keskikoulussa ja lukiossa on opittava sitten esimerkiksi kreikkaa. Latinan oppiminen ei italialaisille (kai?) ole vaikeaa.

Haluan siteerata kokonaisen kappaleen, koska tässä kerrotaan sekä päähenkilöiden luonteista että yhteiskunnallisesta asemasta. Kirjan kolmas luku osastossa Lapsuus alkaa näin:

Lila tuli elämäni kansakoulun ensimmäisellä ja teki minuun heti vaikutuksen pahanilkisyydellään. Me olimme vähän pahanilkisiä koko luokka, mutta vain silloin kun opettaja, maestra Oliviero, ei nähnyt. Lila taas oli paha aina. Kerran hän repi imupaperin pieneksi silpuksi, työnsi palaset pulpettiin upotettuun mustepulloon yksitellen ja alkoi sitten onkia niitä sieltä kynällä ja viskellä meidän päällemme. Kaksi osui hiuksiini ja yksi valkoiselle kaulukselleni. Opettaja huusi kauhistuttavaan tapaansa, äänellä joka oli kuin pitkä terävä neula, ja määräsi Lilan heti nurkkaan liitutaulun taakse. Lila ei totellut eikä näyttänyt edes säikähtäneeltä, jatkoi vain musteessa lionneiden paperinpalasten heittelemistä. Silloin maestra Oliviero, roteva nainen joka tuntui meistä ikivanhalta, vaikka hän ei varmasti ollut kuin vähän yli neljäkymmentä, nousi vihaisena opettajapöydän takaa, kompastui, menetti tasapainonsa, kaatui ja löi poskipäänsä pulpetin kulmaan. Hän jäi makaamaan lattialle kuin kuollut.

Lenù alkoi kiinnostua naapurin työstä, joka tuntui menevän yli sovittujen rajojen, tyttö siis kaiken lisäksi, ja myöhemmin ilmeni että Lila oli myös hyvin älykäs ja olisi voinut jatkaa koulunkäyntiä, mutta perhe ei vain sitä sallinut. Napolin työläiskaupunginosa oli enemmän kuin perheidensä summa, mutta tietyt lainalaisuudet kuuluivat elämään. Yksi laeista tarkoitti että tyttöjen ei juuri kannattanut haaveilla koulunkäynnistä. Tytöthän menisivät kuitenkin naimisiin. Ja kansakoulussa oppii kyllä lukemaan ja laskemaan.

Lila ei pääse jatkamaan koulua, Lenù pääsee, vaikka hän oli jäänyt toiseksi Lilalle. Kansakoulutodistuksissa Lila loisti. Opettajat tuntuvat yrittävän saada lasten vanhempia hyväksymään koulun käynnin myös tytöille. Lilan ja Lenùn koulu sujui niin, että Lila oli koko kansakoulun ajan paras, mutta ei sitten päässyt kouluun vaikka opettaja koko opettajan auktoriteetillaan yritti puhua. Tilanne muistuttaa jossain määrin Suomen koululaitosta ennen peruskoulua. Oppikoulut olivat yksityisiä ja ne maksoivat paljon jo pelkästään lukukausimaksuina. Työväestö tuskin oli varakasta kummassakaan maassa. Mutta kysymys ei ollut ainoastaan rahasta.

Lenùn perheen isä oli vahtimestari ja Lilan perheen taas suutari. Suutarin työ jatkui perheessä, myös Lila osallistui verstaan töihin, mutta Lenùn perheessä syy yrittää kieltää tytön koulunkäyntiä tuntui olevan vain tapa. En tiedä mikä oli Suomessa naisten koulutuksen tilanne. Sellainen tunne on, että tyttöjä ja poikia ei asetettu perheissä eri asemaan, mutta tähän hätään en nyt löydä asiasta tutkimusta. Olivatko työläiskorttelien perheet oppikoulun kannalla vai eivät? Oikeastaan Suomessa vasta peruskoulu toi kaikille mahdolliseksi käydä koulua niin pitkään kuin pystyivät, yliopistoihin asti. Tämä saattaa olla nyt muuttumassa.

Lila jäi tekemään töitä isoveljensä Rinon ja isänsä kanssa suutarin verstaassa. Lila ja isoveli Rino rupesivat suunnittelemaan kenkiä, sisarusten isä ei hyväksynyt sellaista haihattelua ollenkaan. Ferrante kuvaa ystäväysten Lilan ja Lenùn elämänpiirien eroamista hyvin. Ja kun tytöt kasvavat he ovat entistä selvemmin sitten keskenään erilaisia. Ylipäänsä Ferrante kuvaa hyvin luonteiden erilaisuutta, hän ymmärtää miten perheiden sisäinen dynamiikka tekee lapsista erilaisia, vaikka ympäristö on sama.

Plebeijien kieli?

Kun sitten Lila menee vain 16-vuotiaana naimisiin, Lenù tulee siinä tuttuja ihmisiä katsoessaan miettineeksi sanaa plebeiji. Hän alkaa ajatella että kaupunginosan ihmiset ovat plebeijejä. Hän tuntee joutuneensa eroon kasvuympäristöstään.

Kirja kun on suomennettu italiasta, niin aina välillä pohdin minkälaisia asioita suomentaja Helinä Kangas on joutunut miettimään. Aina välillä tekstissä kerrotaan että repliikki on murteella:

”Miksi sinä menit maksamaan kaiken?” melkein huusin hänelle vihaisena murteella.

Murretta ei käytetä koko ajan. Murre tuntuu tulevan esiin silloin kun ihminen on keskellä jotakin tunnemyrskyä. En ole varma mitä tämä tarkoittaa. Onko alkuperäistekstissä ollut repliikkejä Napolin murteella, mutta suomentaja on päättänyt olla käyttämättä mitään suomen murretta sen sijaan? Jos on, niin se on parempi ratkaisu kuin käyttää keinotekoisesti savon murretta Napolin murteen sijaan.

Ehkä plebeiji puhuu murretta, mutta ”paremman” piirin ihminen ei. Niin on ollut Suomessakin aivan viime vuosikymmeniin asti. Suomennos on todennäköisesti hyvä, koska siihen en ilman muutamaa murre-huomautusta olisi suuremmin tullut kiinnittäneeksi huomiota. Kieli ei asettunut vastustamaan lukemista.

Ferrante on noussut maailmanmaineeseen englanninkielisten käännösten myötä, [tässä haastattelussa](#) amerikkalaisen kääntäjän ajatuksia. Ajatus tuntuu kiertyvän sen ympärille kuka nimimerkki on. Salanimen vuoksi kääntäjä on ymmällään. Yhtäkkiä hänen on annettava haastatteluita, koska itse kirjailija on tavoittamattomissa! Kääntäjä ei ole tottunut olemaan julkisuuden hahmo. *Loistava ystäväni* on kirjasarjan ensimmäinen osa. Nyt luettuna tuntuu siltä, että kirjan arvon voi määritellä vasta seuraavien osien lukemisen jälkeen. On niitä kirjoja jäätävä odottamaan, sen verran elävältä alku tuntuu.

Elena Ferrante: *Loistava ystäväni*. Suom. Helinä Kangas. WSOY 2016, 362 s.

Marjatta Ripsaluoma on aikuiskasvattaja, kirjailija ja kirjallisuuskriitikko Vaasasta.